

Bochan O.I. Safety of individuals in business area: concept and content. Safety of an individual is a guaranteed constitutional protection of professionally set up legitimate interests of an individual, reliability of establishment, development and future operation of its physical and financial capacities (company or institution).

In the overall scheme of the interests the individual's professional interests is a part of individual's life formed intentions, that are the essence of the functional purpose of the society and the state, their safety formation for an adequate level of life.

Strategic pillar creating a safe environment of the individual in business is: first principle – to seek understanding and non-conflict performance of professional duties; the second fundamental component of creation of safety for individuals at the stage of rapid globalization changes – control moral-legal determinants of person's security.

An effective entity for creation of safety for individuals is the state aimed to create conditions for the full realization of the individual's right in business. It (the state) is the entity vested under the Constitution of Ukraine responsibilities to ensure the whole society with harmonious and fair relationship.

Keywords: *safety of state, public safety, personal safety, threats to the interests of safety of state, insider threats of safety, safety of physical person, right of the person for state-legal defense.*

Надійшла до редакції 04.04.2013

К.В. Компанець

викладач

*(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)*

УДК 342.5

ОЗНАКИ ГАРАНТІЙ ДЕРЖАВНОГО ЛАДУ: ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

Розкрито та досліджено такі ознаки гарантій державного ладу, як формальна визначеність; системність; цілеспрямованість; процесуальність; матеріальність; фундаментальність; постійний характер; ефективність; адекватність; динамічність та стабільність; єдність органів державної влади як гарантів державного ладу. Також з'ясовано, що єдність та взаємодія розглянутих ознак характеризує механізм гарантування, який і забезпечує ефективне функціонування держави в цілому як гаранта державного ладу.

Ключові слова: *гарантії державного ладу, ознаки гарантій державного ладу, системність, ефективність, єдність органів державної влади.*

Постановка проблеми. Формування в Україні правової держави та громадянського суспільства безпосередньо пов'язано з проблемою функціонування гарантій державного ладу. В сучасних умовах державності гарантії державного ладу відіграють важливу роль, оскільки являють собою складний політико-правовий інститут, який є важливим та обов'язковим елементом державного і суспільного розвитку. Гарантії державного ладу виступають основою для формування демократичної правової держави та громадянського суспільства. Тому в юридичній літературі останнім часом все більше уваги приділяється державному ладу та розгляду його гарантій, що є одним з актуальних завдань як у теорії, так і на практиці.

Аналіз публікацій, в яких започатковано розв'язання даної про-

блеми. Дослідження окремих теоретичних аспектів гарантій державного ладу здійснювали вітчизняні та зарубіжні вчені: Н. Боброва, В. Журавський, Т. Заворотченко, А. Колодій, С. Комаров, В. Копейчиков, В. Корельський, В. Котюк, С. Лисенков, М. Марченко, Л. Наливайко, П. Недбайло, В. Перевалов, В. Погорілко, В. Тацій, Ю. Тодика, О. Фрицький, В. Шаповал, Ю. Шемшученко та ін.

Виклад основного матеріалу. Визначення сутності, соціального призначення й ознак гарантій державного ладу має як теоретичне, так і практичне значення для вітчизняного державотворення та правотворення. Отже, для змістовного з'ясування сутності гарантій державного ладу доцільним є висвітлення ознак, які дозволять розкрити внутрішню побудову гарантій державного ладу, з'ясувати їх соціальне призначення, висвітлити гарантії державного ладу як суспільно-політичний феномен у цілому. Тому існує потреба в розгляді ознак гарантій державного ладу, які характеризують їх як багатоаспектне явище, визначають місце гарантій державного ладу у суспільстві.

Синтезуючи результати наукових праць та власних висновків щодо теорії гарантій державного ладу, можна виділити такі ознаки гарантій державного ладу України.

Суттєвою ознакою гарантій державного ладу є те, що вони формально визначені. Гарантії державного ладу закріплені в Конституції, законах та підзаконних нормативно-правових актах України. Без належного закріплення гарантій державного ладу взагалі важко говорити про їх дієвість та існування в реальному житті. Конституція, як Основний закон держави, є не лише гарантією стабільності та ефективності державного ладу, а й взагалі умовою його існування.

Наступною характерною рисою гарантій державного ладу є їх системність. Гарантії являють собою не просту сукупність розрізнених елементів, а утворюють, відповідно до вимог верховенства права, злагоджену і збалансовану у своїх частинах систему [1, с. 21], виступаючу діючим механізмом забезпечення державного ладу.

Гарантії мають системний характер і під ними слід розуміти єдність правових, інституційних та процедурних засобів забезпечення конституційних норм і принципів [2, с. 48]. Аналіз наукових підходів до розуміння гарантій державного ладу дозволяє стверджувати, що гарантії державного ладу – система умов та засобів, які у сукупності та взаємодії між собою є дієвими та забезпечують реальне існування інститутів державного ладу. Навіть у визначенні гарантій державного ладу зазначено про їх системний характер. Слід зауважити, що тільки у взаємодії складових системи гарантій державного ладу досягаються певні позитивні результати. Гарантії державного ладу, за своєю суттю, є явищем складним, що має власну структуру, складається із взаємопов'язаних та взаємодіючих елементів.

Наступна ознака гарантій державного ладу – цілеспрямованість, яка полягає у функціональному призначенні гарантій. Аби можна було говорити про гарантії як складне динамічне явище, вони обов'язково повинні бути реалізованими на практиці. Слід додати, що забезпечення є основою

взагалі поняття “гарантія”. В іншому випадку, коли гарантії належним чином не реалізуються чи взагалі не забезпечуються державою, вони втрачають сенс існувати та бути закріпленими в Конституції та інших нормативно-правових актах України.

І. Магновський зазначає, що однією з головних характеристик гарантій є їх функціональне призначення, тобто ті завдання, які стоять перед гарантіями у правовому суспільстві [3, с. 10]. Отже, гарантії державного ладу – це система загальних умов, факторів та спеціальних (нормативно-правових та організаційно-правових) засобів, які у сукупності та взаємодії між собою забезпечують дієве існування інститутів державного ладу.

Цілеспрямованість є основоположною ознакою гарантій державного ладу, оскільки гарантії завдяки меті, яка стоїть перед ними, та спрямованості, забезпечують досягнення конкретного позитивного результату.

Наступна особливість гарантій державного ладу – це процесуальність. Забезпечення державного ладу виступає процесом створення умов, є дієвим втіленням у життя гарантій державного ладу. Тому забезпечення гарантій передбачає наявність процесуальних дій та відповідної процедури, без яких неможливе досягнення позитивного результату.

Гарантії державного ладу здебільшого визначаються поведінкою, діяльністю відповідних суб’єктів. Тому при визначенні гарантій державного ладу, насамперед, необхідно виходити з того, що вони в будь-якому разі своїм предметом мають діяльність відповідних суб’єктів. До суб’єктів, які забезпечують стале функціонування та розвиток державного ладу, слід віднести: Верховну Раду України, Президента України, Кабінет Міністрів України, громадян України, державні підприємства, установи, організації тощо. Їх діяльність спрямована на гарантування державного ладу [4, с. 379]. Таким чином, процесуальність гарантій характеризується тим, що реалізація гарантій державного ладу передбачає наявність відповідного процесу, за допомогою якого втілюються та реалізуються гарантії у практичній діяльності.

Матеріальність, як суттєва ознака гарантій державного ладу, характеризується тим, що гарантії державного ладу знаходять своє відображення в чинному законодавстві. Гарантії державного ладу передусім характеризуються матеріальним змістом, який проявляється в їх належному закріпленні в Конституції України та інших нормативно-правових актах. Слід додати, що діяльність держави в цілому, її відповідних органів та інститутів як гарантів державного ладу, повинна бути регламентована належним чином, оскільки подальша розбудова демократичної форми державного ладу здебільшого залежить від ефективного забезпечення ними гарантій державного ладу.

Загальновизнаною ознакою гарантій державного ладу є їх фундаментальний характер. Гарантії державного ладу проголошені не тільки в Основному Законі держави, але й в міжнародних актах, що свідчить про їх фундаментальний характер. Дійсно, закріплення гарантій інститутів державного ладу таких, як гарантії прав і свобод людини, гарантії місцевого самоврядування тощо, відбувається не лише на національному рівні, а й міжнародно-

му. Запозичення і імплементація у чинне українське законодавство вже існуючих зарубіжних здобутків у сфері гарантування державного ладу є корисним для дієвого та ефективного існування даного інституту.

Наступною характерною рисою гарантій державного ладу є їх постійний характер дії.

Формування в Україні правової держави та громадянського суспільства безпосередньо пов'язано з проблемою створення системи ефективних гарантій державного ладу. Гарантії обов'язково повинні мати постійний характер, тобто бути стабільними, існувати постійно та повинні застосовуватися будь-яким учасником суспільних правовідносин з метою їх ефективності.

Однією із головних ознак гарантій державного ладу є їх ефективність. Взагалі ефективність правового явища традиційно визначається як співвідношення між фактичним результатом дії правових норм і тими соціальними цілями, для досягнення яких ці норми були прийняті [5, с. 124–126].

Фактична реалізація гарантій державного ладу передусім залежить від ефективності, яка проявляється в досягненні позитивних результатів. Обов'язковою умовою ефективності є настання саме тих результатів, які ми і очікували від дії гарантій державного ладу. Однак, що стосується ефективності гарантій державного ладу, то в цій сфері можуть виникати проблемні питання. Сфера, яка є предметом дослідження, є сферою найбільш складних критеріїв виміру ефективності, їх дифузії, системної дії та протидії. Вона практично не піддається будь-яким одномірним вимірам, наприклад, кількісним показникам економічної чи організаційно-юридичної ефективності. Тут складно застосувати методи конкретної соціології разом із усіма критеріями її вимірів [4, с. 381]. Виходячи з цього, можна говорити про складність критеріїв і умов виміру ефективності гарантій державного ладу. Однак для підвищення ефективності гарантій державного ладу необхідно запроваджувати дієві на практиці засоби та умови, які, у свою чергу, мають позитивно впливати на забезпечення державного ладу, тим самим досягаючи певного ефективного результату.

Слід зазначити, що за умов відсутності таких чітких критеріїв оцінки ефективності гарантій державного ладу, можна привертати увагу до результату, який і підтверджує достатньо ефективний рівень функціонування держави та її інститутів.

Ефективність і дієвість юридичних гарантій залежить від зрілості громадянського суспільства, розвиненості інститутів правової держави, високого рівня правової культури населення та всіх ланок державного апарату, якості роботи нормотворчих органів, правоохоронних органів та їх посадових осіб. Вона також залежить від стану міжнародної обстановки, від впливу ООН на контроль за виконанням зобов'язань держав щодо створення умов, що забезпечують гідне життя і вільний розвиток людини [6, с. 107].

Показниками ефективності гарантій державного ладу є як його якісне нормативне забезпечення, так і механізм забезпечення цих норм Конституції та інших нормативно-правових актів України в соціальній дійсності.

Цікавою та актуальною є така ознака гарантій державного ладу, як

адекватність сучасним реаліям. Тобто гарантованими можуть бути лише ті норми, які відповідають сучасному рівню розвитку суспільних відносин та які узгоджені з усіма динамічними змінами, які відбуваються під час побудови демократичної держави.

На реалізацію норм, що гарантують державний лад, впливає специфіка їх юридичної природи. Вони є важливою складовою Конституції, мають високий рівень нормативних узагальнень, особливий зміст і в концентрованому вигляді закріплюють основні положення організації і функціонування держави та її інститутів. Інститут державного ладу складається значною мірою з правових принципів, норм-цілей, норм-завдань, які мають перспективний характер. Але ефективність дії Конституції пов'язана з тим, що її норми повинні виражати закономірності розвитку суспільних відносин у цій сфері, бо жодні гарантії не забезпечать її ефективність та стабільність, тому що держава і суспільство не можуть гарантувати норми, що не відповідають їх природі. З іншого боку, самі гарантії повинні бути адекватними, тобто зорієнтованими не на ідеальну модель, а на реальність. Саме такий баланс у механізмі гарантування призведе до стабільності та ефективності державного ладу. У зв'язку з цим певну наукову цінність має теорія соціального гомеостазису, що передбачає підтримку такої внутрішньої рівноваги правової системи, яка б забезпечувала відповідність приписів норм права рівню розвитку суспільних відносин [7, с. 12–16]. Тобто для позитивного результату, якого ми очікуємо від гарантій державного ладу, вони повинні бути адекватними, такими, які на практиці будуть відповідати усім сучасним реаліям та дійсно втілюватися в соціумі. В цьому випадку дуже важливим є не створення на теоретичному рівні ідеальної моделі, а побудування тих гарантій, які будуть дійсно реалізовані та практично застосовані. Така якість побудови гарантій державного ладу призведе до стабільності, ефективності та надійності державного ладу.

Наступна особливість гарантій державного ладу – динамічність та стабільність. Зміст гарантій досить динамічний і зумовлений їх цільовою, інституційною та функціональною спрямованістю, залежить від суспільно-політичних, духовних та інших процесів, що відбуваються в країні на певних стадіях її історичного розвитку [8, с. 16]. Гарантії державного ладу, постійно прагнучи до подальшого розвитку та досконалості, за своєю суттю є явищем динамічним. Гарантії державного ладу та механізм їх реалізації не є незмінними, вони безперервно розвиваються та вдосконалюються під час їх здійснення.

Дійсно дієві гарантії державного ладу повинні відповідати сучасному рівню розвитку суспільних відносин та усім процесам, що відбуваються в країні на певних стадіях її історичного розвитку. Звідси і впливає досить динамічний характер гарантій, який є важливою ознакою гарантій державного ладу.

Динамічною стороною гарантій державного ладу є їх постійний розвиток, який, враховуючи усі зміни суспільних відносин, стає дієвим механізмом реалізації гарантій на тому чи іншому етапі розвитку державного ладу. З огляду на це, у структурі гарантій державного ладу можна виділити

її такі сторони: 1) елементи, що виражають розвиток, рух, динамічну сторону гарантій (наприклад, фактична діяльність держави, механізм реалізації гарантій); 2) елементи, що виражають стійку, статичну сторону (соціальне призначення гарантій, об'єктна спрямованість гарантій, організаційна побудова).

Стабільність гарантій державного ладу являє собою впорядковану певним чином систему нормативно-правових та організаційно-правових засобів, яка знаходиться водночас у постійному динамічному розвитку, і кожен з елементів якої характеризується стійкістю, єдністю та цілісністю. Основним суб'єктом реалізації та забезпечення стабільності виступає держава як основний гарант державного ладу. Причому досягнення стабільності можливе лише за наявності збалансованої системи гарантій державного ладу та безпосередньої участі органів державної влади, політичних партій, громадських організацій, засобів масової інформації, міжнародних органів та організацій тощо в забезпеченні цих самих гарантій державного ладу. Держава в цілому, її відповідні органи та інститути є головними (основними) гарантами державного ладу, його стабільності та непорушності. В цьому контексті гарантування державного ладу та підтримання його стабільності виступають загальною метою як держави, так і усіх інститутів громадянського суспільства.

Гарантії державного ладу виступають найголовнішими засобами у формуванні правової держави та громадянського суспільства, є найголовнішою умовою забезпечення суспільної стабільності. Важливо зазначити, що в забезпеченні стабільності державного ладу відіграє велику роль саме взаємодія у процесі гарантування державного ладу всіх без винятку елементів системи гарантів державного ладу.

Отже, в забезпеченні стабільності гарантій державного ладу важливим є не тільки створення дієвих гарантій та їх законодавче закріплення, а й процес забезпечення. Тобто необхідним у цьому процесі є роль органів державної влади та інших суб'єктів, які гарантують та забезпечують принципи державного ладу, взаємодія між собою державних та недержавних органів у забезпеченні цієї стабільності гарантій державного ладу.

Наступна ознака гарантій державного ладу полягає в єдності органів державної влади як гарантів державного ладу. Реалізація гарантій державного ладу безпосередньо залежить від органів державної влади як гарантів державного ладу України. Звідси, від того, як органи державної влади взаємодіють між собою та співпрацюють, залежить результат їхньої діяльності, тобто виконання покладених на них обов'язків як гарантів державного ладу.

Слід наголосити на тому, що гарантією діяльності усіх гілок влади виступає насамперед її єдність, незважаючи на те, що функціонально гілки влади поділені (на законодавчу, виконавчу, судову гілки влади). В цьому аспекті цікавими є розмірковування російського дослідника Е. Позднякова, який зазначає, що подібно до того, як верховна влада єдина і неподільна за своїм принципом і не може бути поєднанням різних принципів, так само вона нероздільна у своїх головних проявах. Загальновизнаним є те, що прояв верховної державної влади може бути потрійним: 1) законодавчий;

2) виконавчий; 3) судовий. Ці прояви верховної влади знаменують роботу однієї і тієї ж, а не різних сил і принципів. Звідси ясно, що законодавча, виконавча і судова влада мають сенс тільки як прояви однієї і тієї ж сили [9, с. 168–169]. Гарантії державного ладу дійсно будуть реалізовуватися належним чином тільки в тій правовій державі, де існують гілки влади не незалежно одна від одної, а які між собою взаємодіють, співпрацюють, доповнюють одна іншу. Безумовно, за таких обставин йде мова про створення ефективно реалізованих на практиці гарантій державного ладу та безпосередньо їх втілення в життя.

На думку А. Панова, єдність держави представляє собою якісний стан цілісності та неподільності його складових частин [10, с. 15]. Погоджуємося з цією слушною думкою та наголошуємо, що органи державної влади повинні взаємодіяти між собою. Реалізація гарантій державного ладу неможлива без якісного стану системи державних інституцій, за допомогою яких реалізуються гарантії державного ладу.

Висновки. На підставі проведеного аналізу ознак гарантій державного ладу, які змістовно розкривають сутність останніх, можна зробити такі висновки. Отже, до основних ознак гарантій державного ладу належать: 1) формальна визначеність; 2) системність; 3) цілеспрямованість; 4) процесуальність; 5) матеріальність; 6) фундаментальність; 7) постійний характер дії гарантій державного ладу; 8) ефективність; 9) адекватність гарантій сучасному рівню розвитку суспільних відносин; 10) динамічність та стабільність; 11) єдність органів державної влади як гарантів державного ладу.

Єдність та взаємодія розглянутих вище ознак характеризує механізм гарантування, який і забезпечує ефективне функціонування держави в цілому як гаранта державного ладу.

Бібліографічні посилання

1. *Колташов А. И.* Гарантии реализации и защиты прав и свобод молодежи в РФ / А. И. Колташов // Юридические механизмы защиты прав и свобод человека и гражданина: региональные проблемы : сб. матер. межрегион. научн.-практ. конф. — Хабаровск, 1998.
2. *Скрипнюк О.* Конституційний лад України: ознаки, принципи, гарантії / О. Скрипнюк // Вісник Центральної виборчої комісії. — 2008. — № 4 (14). — С. 46–51.
3. *Магновський І. Й.* Гарантії прав і свобод людини та громадянина в праві України (теоретико-правовий аспект) : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / І. Й. Магновський. — К., 2003.
4. *Наливайко Л. Р.* Державний лад України: поняття, система, гарантії : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.01 / Наливайко Л. Р. — Х., 2010.
5. *Боброва Н. А.* Ответственность в системе гарантий конституционных норм (государственно-правовые аспекты) / Н. А. Боброва, Т. Д. Зражевская. — Воронеж, 1985.
6. *Баиева Н. А.* Юридические гарантии Российского социального государства : дис. канд. юрид. наук : 12.00.01 / Баиева Н. А. — Ставрополь, 2005.
7. *Наливайко Л. Р.* Ознаки гарантій державного ладу України / Л. Р. Наливайко // Науковий вісник ДДУВС : зб. наук. праць. — 2009. — № 1. — С. 12–16.
8. *Зарицкий А. В.* Гарантии прав личности при реализации юридической ответственности (вопросы теории и практики) : дис. канд. юрид. наук : 12.00.01 / Зарицкий А. В. — Коломна, 1999.
9. *Поздняков Э. А.* Философия государства и права. — М., 1995.
10. *Панов А.А.* Президент Российской Федерации как гарант государственного

единства : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02 / А. А. Панов. — М., 2008.

Компанец Е. В. Признаки гарантий государственного строя: теоретико-правовой аспект. Раскрыты и исследованы такие признаки государственного строя, как формальная определенность; системность; целенаправленность; процессуальность; материальность; фундаментальность; постоянный характер; эффективность; адекватность; динамичность и стабильность; единство органов государственной власти как гарантов государственного строя. Также выяснено, что единство и взаимодействие рассматриваемых признаков характеризует механизм гарантирования, который и обеспечивает эффективное функционирование государства в целом как гаранта государственного строя.

Ключевые слова: гарантии государственного строя, признаки гарантий государственного строя, системность, эффективность, единство органов государственной власти.

Компанец' К. В. Features of the governmental body and political system guarantees: theoretical-legal aspect. In the article the author developed the features of the governmental body and political system guarantees. She investigated such features of the governmental body and political system guarantees as the formal definitions; systematic; purposefulness; processuality; materiality; fundamental; permanent; efficiency; adequacy; dynamism and stability; unity government bodies as guarantors of public order.

Guarantees of political system are the most important means of the formation of legal state and civil society, are the most important condition for ensuring of social stability.

To provide stability of political system guarantees it is important not only to create an effective safeguards and legislative fixing, but also the process of ensuring.

Indicators of effectiveness of political system guarantees as it is a quality regulatory support and mechanism to ensure these provisions of the Constitution and other normative legal acts of Ukraine in social reality.

The structure of political system guarantees marked its components are: 1) the elements that express the development, movement, dynamic side of guarantees (e.g., real state's activity, mechanism to implement safeguards); 2) elements that express a stable, static side (social purpose of warranties, object orientation of guarantees, organizational structure).

It is also found that the unity and cooperation under consideration features characterizes guarantee mechanism, which ensures the effective functioning of the state as a whole as the guarantor of the state system.

Keywords: governmental body and political system guarantees, the features of the governmental body and political system guarantees, systematic, efficiency, unity of state power.

Надійшла до редакції 04.06.2013